

The logo for 'praktikon' is a magenta rounded square with the word 'praktikon' in white lowercase letters.

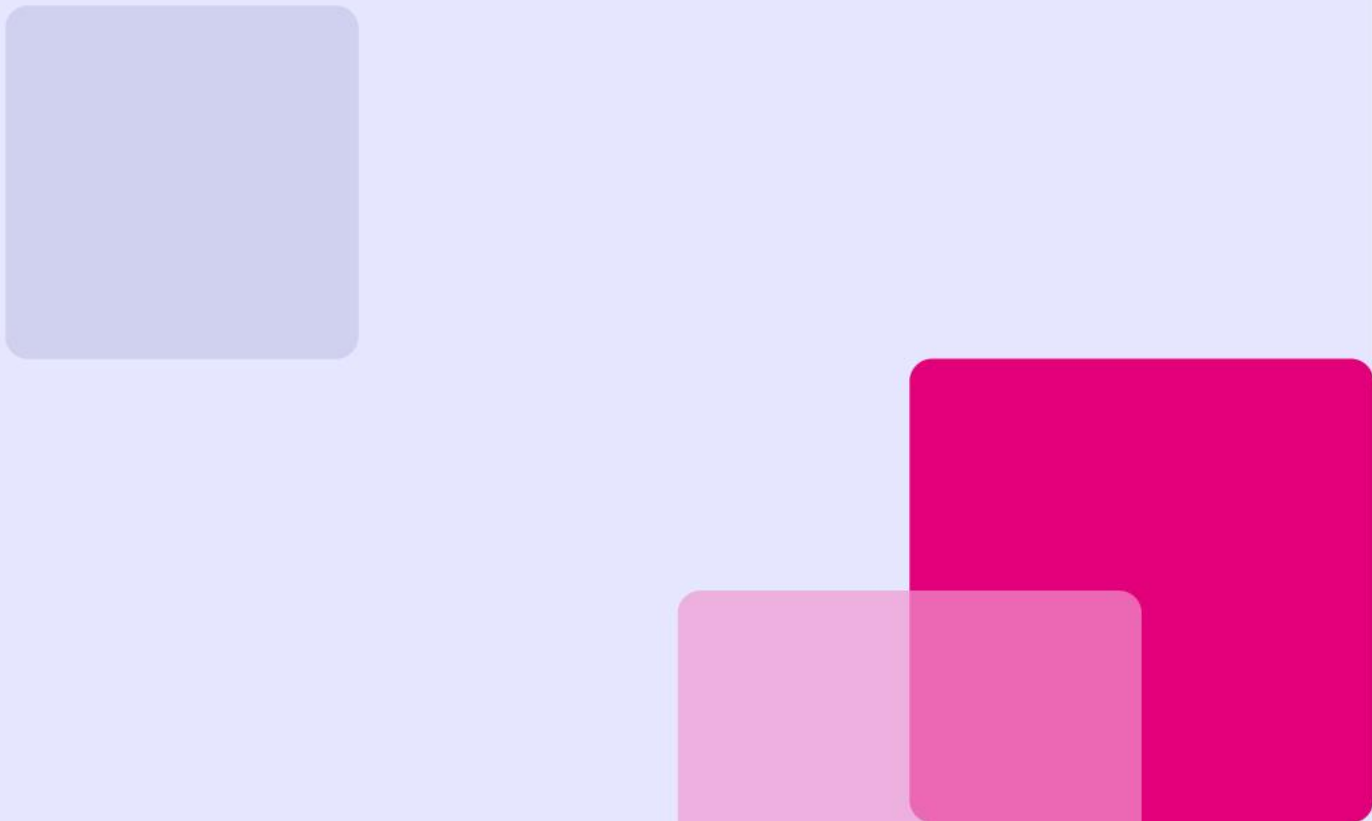
Kleinschalige woonvoorzieningen

Lessen uit onderzoek en praktijk

Imke Schoppink

Nina Esmeijer

Coleta van Dam

The bottom half of the cover features decorative geometric shapes: a large light purple square on the left, and two overlapping magenta squares on the right, one of which is partially obscured by a lighter pink square.

Kleinschalige woonvoorzieningen: Lessen uit onderzoek en praktijk

Imke Schoppink

Praktikon

Nina Esmeijer

Praktikon

Coleta van Dam

Praktikon

Volledige referentie

Schoppink, I., Esmeijer, N., & van Dam, C. (2026). *Kleinschalige woonvoorzieningen: Lessen uit onderzoek en praktijk*. Nijmegen: Praktikon.

Dit onderzoek is financieel mede mogelijk gemaakt door Bovenregionaal Expertisenetwerk Gelderland.

Met dank aan: Sanne Pinxteren (Entrea Lindenhout), Anne Addink (Nji), Annelinde Vandenbroucke (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp) en Loraine Visscher (Rijksuniversiteit Groningen/Elker), die vanuit hun verschillende achtergronden en expertise met ons hebben meegedacht.

Contactgegevens

Praktikon B.V.
Postbus 6909
6503 GK Nijmegen
www.praktikon.nl

info@praktikon.nl
tel. 024-3615480
<https://www.linkedin.com/company/praktikon-b-v->

© 2026 Praktikon B.V.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrievalstelsel worden opgeslagen zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van Praktikon.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

Inleiding	2
1. Definitie kleinschalige woonvoorzieningen	4
2. Werkzame elementen	5
2.1 Passend plaatsen	5
2.1.1 Verklarende analyse	5
2.1.2 Groepssamenstelling en groepsgrootte	6
2.1.3 Voorbereiding en plaatsing	7
2.2 Algemeen werkzaam element: Zo thuis mogelijk	8
2.3 Specifiek werkzame elementen	9
2.3.1 Relationeel werken	9
2.3.2 Traumasensitief werken	10
2.3.3 Systemisch werken	10
2.3.4 Specifiek werkzame elementen voor specifieke problemen	11
2.4 Aanvullende aandachtspunten	12
2.4.1 Fysieke omgeving en maatschappelijke inbedding	12
2.4.2 Veiligheid en vrijheidsbeperking	13
2.4.3 Onderwijs en dagbesteding	14
3. Organisatorische randvoorwaarden	16
3.1 Transformationeel leiderschap	16
3.2 Samen (datagestuurd) leren	17
3.3 Opleiden, begeleiden en coaching	17
3.4 Interprofessionele samenwerking	18
3.5 Financiering	19
4. Conclusie	20
Literatuurlijst	21
Bijlage 1. Lopende onderzoeksprojecten	24

Inleiding

De afgelopen jaren is binnen de residentiële jeugdhulp een ontwikkeling te zien naar kleinschalige woonvoorzieningen. Deze ontwikkeling hangt samen met bredere veranderingen in het jeugdhulpstelsel, waaronder de afbouw van gesloten jeugdhulp en de zoektocht naar woonvormen die beter aansluiten bij de behoeften van kinderen en jongeren met complexe problemen. Het uitgangspunt daarbij is dat ieder kind recht heeft op een veilige, stabiele en zo thuis mogelijke plek om op te groeien, ook wanneer wonen bij ouders, in een pleeggezin of in een gezinshuis tijdelijk of langdurig niet mogelijk is. Kleinschalige woonvoorzieningen bieden binnen de residentiële jeugdhulp meer kans op een veilig en positief leefklimaat, maatwerk en onvoorwaardelijk wonen (Hervormingsagenda, 2023). In de Hervormingsagenda en de bijbehorende Leeragenda van Kwaliteit en Blijvend Leren is dan ook als doelstelling opgenomen dat alle residentiële jeugdhulp wordt getransformeerd naar kleinschalige woonvoorzieningen.

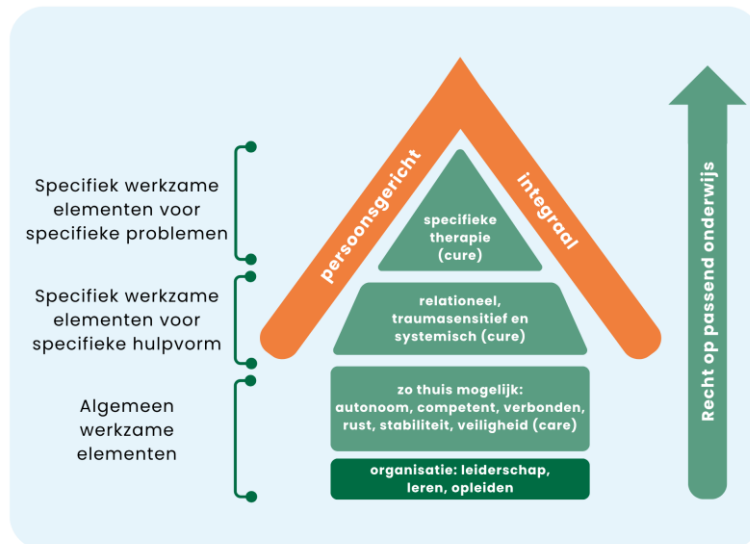
De beweging naar kleinschaligheid wordt op verschillende manieren ondersteund. In het actieplan *De best passende zorg voor de meest kwetsbare kinderen* wordt kleinschalig werken benoemd als één van de speerpunten voor de transformatie van de gesloten jeugdhulp (BGZJ, 2019). Om uitvoering te geven aan de veranderopgaven uit dit actieplan startte de beweging StroomOP. In 2019 is het Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp opgericht om de beweging richting kleinschaligheid binnen de gesloten jeugdhulp zo goed mogelijk vorm te geven. Dit Consortium is verbonden aan de Academische Werkplaats Risicojeugd. Verder stimuleert het Leernetwerk Kleinschalige Voorzieningen, gefaciliteerd door het Nederlands Jeugdinstituut, kennisuitwisseling tussen organisaties. Kleinschalige woonvoorzieningen worden inmiddels niet meer enkel gezien als alternatief voor de gesloten jeugdhulp; ook binnen open residentiële groepen is een duidelijke beweging richting kleinschaligheid zichtbaar. Vanuit verschillende Werkplaatsen Jeugd (waaronder Kenniswerkplaats Jeugd Friesland) en bovenregionale expertisenetwerken (waaronder BEN-NH en JENN) wordt gewerkt aan onderbouwing van deze ontwikkeling.

Ook in Gelderland wordt ervaring opgedaan met kleinschaligheid. Jeugdhulpaanbieders werken binnen de Gelderse Jeugdalliantie samen aan de ontwikkeling van hoogspecialistische hulp en het realiseren van kleinschalige woonvoorzieningen. Het Bovenregionaal Expertisenetwerk Gelderland (BOEG) ondersteunt aanbieders hierbij.

In opdracht van BOEG is in dit rapport de beschikbare kennis over kleinschalige woonvoorzieningen bijeen gebracht. Daarbij stonden vier vragen centraal: wat er bekend is over de kwaliteit van kleinschalige woonvoorzieningen in vergelijking met residentiële jeugdhulp, wat het werken binnen kleinschalige woonvoorzieningen van medewerkers vraagt, aan welke organisatorische randvoorwaarden moet worden voldaan om kleinschalige woonvoorzieningen goed vorm te geven en welke knelpunten in de praktijk wordenesignaleerd.

Om deze onderzoeksvragen te beantwoorden hebben we het Kwaliteitskompas Kleinschaligheid in de Jeugdhulp 2025-2030, ontwikkeld door het Consortium Kleinschaligheid, als uitgangspunt genomen. In dit Kwaliteitskompas worden een visie op kleinschalig wonen en werkzame elementen beschreven. Handvatten voor de dagelijkse praktijk zijn daarnaast uitgewerkt in zes bouwstenen. De opbouw van de werkzame elementen uit het Kwaliteitskompas (zie Figuur 1) is grotendeels aangehouden in dit rapport. De werkzame elementen en aanvullende informatie uit de bouwstenen van het Kwaliteitskompas worden kernachtig

weergegeven, aangevuld met recente Nederlandse onderzoeks- en praktijkliteratuur (vanaf 2020). Bij de totstandkoming van het rapport hebben verschillende deskundigen uit het veld meegedacht, onder meer over de selectie van relevante literatuur.

Figuur 1. Werkzame elementen voor best passende zorg en onderwijs voor jongeren in kleinschalige jeugdhulp. Uit: Kwaliteitskompas Kleinschaligheid in de Jeugdhulp.

In de geraadpleegde literatuur en de bouwstenen van het Kwaliteitskompas kwamen vier thema's nadrukkelijk naar voren die in het Kwaliteitskompas niet als afzonderlijke werkzame elementen zijn opgenomen: passend plaatsen, fysieke omgeving en maatschappelijke inbedding, veiligheid en vrijheidsbeperking, en financiering. In dit rapport zijn deze thema's in afzonderlijke paragrafen uitgewerkt. In Figuur 2 wordt weergegeven hoe deze aanvullende thema's zich verhouden tot de werkzame elementen uit het Kwaliteitskompas.

Figuur 2. Samenhang tussen de werkzame elementen uit het Kwaliteitskompas en aanvullende thema's uit de geraadpleegde literatuur (met toestemming aangepaste afbeelding uit Kwaliteitskompas Kleinschaligheid in de Jeugdhulp).

1. Definitie kleinschalige woonvoorzieningen

Kleinschalige woonvoorzieningen bieden kinderen en jongeren met complexe problematiek een huiselijke omgeving met vaste professionele opvoeders en specialistische begeleiding op maat. Kleinschalige groepen in de jeugdhulp worden op dit moment gedefinieerd als 'een 24/7-verblijf binnen een gesloten of open residentiële jeugdzorginstelling, op een instellingsterrein of in een woonwijk, van maximaal zes - en bij voorkeur vier - jongeren tussen 8 en 23 jaar, in een huiselijke setting door een vast team van begeleiders, met een minimum ratio op de groep van 1 op 4, waarbij een intensieve, individuele behandeling en/of begeleiding op maat - en zolang als nodig - wordt gegeven, met perspectief op wonen, zorg en onderwijs/arbeid tijdens verblijf en/of daarna' (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a; Van Schie et al., 2020).

Reguliere open residentiële groepen bestaan vaak uit acht tot twaalf jongeren en werken met wisselende professionals. Kleinschalige woonvoorzieningen onderscheiden zich vooral door een kleinere groep, een kleiner en vaster team en een relationele en ontwikkelingsgerichte benadering. Daarmee wordt beoogd meer rust, veiligheid, persoonlijke aandacht en continuïteit te bieden (Mourits & Addink, 2021; Nijhof et al., 2020; Van Schie et al., 2020). Wonen vormt daarbij de basis; behandeling wordt op maat toegevoegd, zodat een verandering in behandeling niet noodzakelijk tot een verhuizing leidt (Mourits & Addink, 2021; Visscher et al., 2022). Het verblijfsdoel varieert van tijdelijk herstelgericht verblijf tot een langdurige woonplek, eventueel tot aan de volwassenheid (Mourits & Addink, 2021; Visscher et al., 2022; Van Dam et al., 2023).

In de praktijk bestaan verschillende vormen van kleinschalige woonvoorzieningen. Hoewel deze niet altijd scherp van elkaar zijn te onderscheiden, kan onderscheid worden gemaakt tussen woonvoorzieningen voor vier tot zes jongeren en kleinere maatwerkvoorzieningen voor minder dan vier jongeren. Voorbeelden van deze laatste categorie zijn Very Intensive Care (VIC)-groepen en vormen van één-op-één-begeleiding voor jongeren met zeer complexe zorgvragen (Brazil, 2024; Konijn, 2022; Pannekeet-Helsen, 2024; Jonkhout, 2024; Addink, 2026).

2. Werkzame elementen

Kleinschalige woonvoorzieningen zijn nog volop in ontwikkeling en er is nog weinig wetenschappelijk onderzoek beschikbaar over de kwaliteit en effectiviteit van deze hulpvorm. Wel zijn er al verschillende praktijkevaluaties uitgevoerd en deze eerste resultaten lijken veelbelovend (Nijhof et al., 2020; Riemersma, 2025; Van Schie et al., 2020). In dit hoofdstuk worden elementen beschreven die volgens de huidige wetenschappelijke en praktijkkennis werkzaam lijken te zijn bij het vormgeven van kleinschalige woonvoorzieningen. Steeds wordt beschreven welke informatie bekend is vanuit het Kwaliteitskompas, Richtlijnen Jeugdhulp en Jeugdbescherming en handreikingen (bijvoorbeeld *Mijn Thuis: Een handreiking over de visie van zo thuis mogelijk opgroeien* van het Nederlands Jeugdinstituut); wat bekend is uit empirisch onderzoek en welke kennis er aanvullend is opgedaan in de praktijk, voor zover deze beschikbaar en bekend zijn.

2.1 Passend plaatsen

Het thema passend plaatsen komt in het Kwaliteitskompas naar voren in de bouwsteen Aanbod en is een belangrijk thema in de literatuur. Hieronder wordt beschreven wat bekend is over de manier waarop een goede match tussen een jongere en een kleinschalige woonvoorziening tot stand komt.

2.1.1 Verklarende analyse

Kwaliteitskompas, richtlijnen, handreikingen:

- In het Kwaliteitskompas wordt beschreven dat een gedeelde verklarende analyse de inhoudelijke basis vormt voor matching en plaatsing. In de verklarende analyse wordt beschreven hoe de problematiek is ontstaan, welke factoren deze in stand houden of verergeren en welke factoren kunnen bijdragen aan herstel, ontwikkeling en positief gedrag. De geschiedenis, context, persoonskenmerken, gezins- en netwerkfactoren, onderwijs of dagbesteding, krachten, talenten en risico's van de jongere worden daarbij in samenhang bekeken. Jongeren en ouders zijn belangrijke informatiebronnen en worden betrokken bij het opstellen van een gedeelde en gedragen analyse (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).

Aanvullingen vanuit onderzoek:

- Een verklarende analyse kan voorkomen dat een plaatsing uitsluitend wordt gestuurd door urgentie, schaarste of beschikbare plekken. In de praktijk kan druk ontstaan vanuit verwijzers, financiers of crisissituaties om snel te plaatsen. Snel plaatsen vergroot het risico op een onvoldoende passende plaatsing, met mogelijke doorplaatsing en daarmee nieuwe breukervaringen als gevolg (Ammerlaan et al., 2022; Visscher et al., 2022).
- In de praktijk ontvangen kleinschalige woonvoorzieningen bij een aanvraag niet altijd alle informatie of bestaat het vermoeden dat informatie bewust wordt achtergehouden, bijvoorbeeld uit angst dat volledige openheid de plaatsingskansen verkleint (Visscher et al., 2022) of vanuit het idee dat jongeren met een 'schone lei' moeten kunnen beginnen. Bij deze complexe doelgroep bestaat

echter het risico dat achteraf blijkt dat een plaatsing niet passend is en opnieuw overplaatsing nodig is (Spoelstra et al., 2020; Visscher et al., 2022).

2.1.2 Groepssamenstelling en groepsgrootte

Kwaliteitskompas, richtlijnen, handreikingen:

- Volgens de definitie van kleinschaligheid die in het Kwaliteitskompas wordt gehanteerd wonen bij voorkeur vier en maximaal zes jongeren op een kleinschalige groep (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).
- In het Kwaliteitskompas wordt geadviseerd om bij een aanmelding van een jeugdige voor een kleinschalige groep – waar mogelijk – rekening te houden met een zo heterogeen mogelijke samenstelling van problematiek, gender, leeftijd enzovoort binnen de groep (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).

Aanvullingen vanuit onderzoek:

- Een homogene samenstelling kan problematisch zijn wanneer jongeren elkaar bevestigen in hetzelfde gedrag of meenemen in een negatieve dynamiek. Een heterogene samenstelling kan bijdragen aan meer acceptatie van individuele verschillen en een gedifferentieerde benadering, minder snelle escalatie van incidenten en mogelijkheden om van elkaar te leren (Nijhof et al., 2020; Mourits & Addink, 2021).
- Verschillende bronnen waarschuwen voor groepssamenstellingen waarin jongeren elkaar negatief beïnvloeden, triggeren of versterken in problematisch gedrag. Genoemde aandachtspunten zijn middelengebruik, ernstige psychiatrische problematiek, zwaar autisme zonder ontwikkelruimte, meerdere jongeren met een hoog suïciderisico, combinaties van slachtoffers en daders en fysieke agressie (Mourits & Addink, 2021; Van Schie et al., 2020).
- Ernstige agressie, middelengebruik of psychiatrische problematiek zijn niet altijd een harde contra-indicatie, maar vragen om een inschatting van risico's, beschermende factoren, teamdraagkracht en het beschikbare aanbod (Nijhof et al., 2020).
- Uit onderzoek van Ammerlaan et al. (2022) blijkt dat vaste procedures voor matching bij veel woonvoorzieningen ontbreken. Problematiek, leeftijd, geslacht, groepssamenstelling en het beschikbare aanbod worden wel meegewogen, maar niet altijd systematisch.

Aanvullingen vanuit praktijkevaluaties:

- Ervaringen bij de Lodge van Entrea Lindenhout wijzen erop dat jongeren met zeer ernstige problemen en uitdagend gedrag in een groep van drie beter gedijen dan in een groep van vier. Bij drie jongeren blijft het aantal sociale relaties overzichtelijk en is er gelegenheid om betekenisvolle contacten aan te gaan en te onderhouden. In deze praktijkervaring werd dit in verband gebracht met minder conflicten en incidenten en meer ruimte voor persoonlijke groei (Brazil, 2024).
- Bij Thuis voor Noordje leidden agressieproblemen aanvankelijk regelmatig tot uitplaatsing. Dit nam af toen meer aandacht werd besteed aan matching en voorbereiding, voldoende bezetting en

relationeel werken. Wanneer jongeren erop konden vertrouwen dat zij mochten blijven en een band met medewerkers konden opbouwen, werd minder agressieproblematiek gemeld (Jonkhout, 2024).

- Timon (2025) beveelt aan om bij de beoordeling van groepssamenstelling en persoonlijkheidscombinaties zo nodig een expert uit een regionale hoogspecialistische ggz-organisatie te betrekken.
- Uit ervaringen met maatwerkvoorzieningen bij Levvel blijkt dat jongeren voor wie een maatwerkoplossing nodig is, vaak moeite hebben om met andere jongeren in een groep te functioneren (Pannekeet-Helsen et al., 2024). Zij waarschuwen voor overschatting van de mogelijkheden om jongeren samen te plaatsen, omdat een slechte match veel schade kan aanrichten.

2.1.3 Voorbereiding en plaatsing

Kwaliteitskompas, richtlijnen, handreikingen:

- In het Kwaliteitskompas wordt omschreven dat een zorgvuldige plaatsing voorbereiding, kennismaking en wenruimte omvat. Ook de andere jongeren op de groep en professionals moeten worden voorbereid op de komst van een nieuwe bewoner. De stemmen van de jongere, ouders, andere bewoners en begeleiders worden in de overwegingen meegenomen (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).

Aanvullingen vanuit onderzoek:

- Wenmomenten worden door jongeren positief ervaren. Zij kunnen helpen om regels en routines te leren kennen en contact op te bouwen met begeleiders en medebewoners. Professionals geven aan dat jongeren na plaatsing tijd nodig hebben om te landen, tot rust te komen en vertrouwd te raken met de nieuwe omgeving. Het is daarom niet wenselijk hen direct zwaar te belasten met perspectiefplannen of behandelopdrachten (Van Schie et al., 2020).

Aanvullingen vanuit praktijkevaluaties:

- Jeugdbeschermers, voogden, personen uit het netwerk en groepswerkers van de vorige verblijfslocatie worden bij voorkeur vroeg in het plaatsingsproces betrokken om mee te denken over de voorbereiding van de overgang. Ook op de verhuisdag kan het helpen als begeleiders van de vorige voorziening tijd nemen om de jongere op de nieuwe plek te helpen landen (Timon, 2025).
- Voor sommige jongeren is een stapsgewijze overgang nodig, bijvoorbeeld bij de overgang van een gesloten setting naar een open voorziening in de wijk. Jongeren kunnen gewend zijn aan strakke structuur en beperkingen en moeten wennen aan meer vrijheid, flexibiliteit en eigen verantwoordelijkheid. De evaluatie van Lodge en Darna Elst adviseert daarom een gefaseerde aanpak, met voorbereiding, betrokkenheid van ketenpartners en afspraken over ondersteuning in de eerste fase (Van Dam et al., 2023).
- Onderwijs of dagbesteding wordt bij voorkeur vóór plaatsing geregeld (Van Dam et al., 2023; Timon, 2025). Dit is een randvoorwaarde voor jongeren om zich goed te kunnen ontwikkelen (Jonkhout, 2024). Wanneer wat een jongere wil nog niet haalbaar is, bijvoorbeeld regulier onderwijs volgen of zelfstandig wonen, wordt gezocht naar haalbare alternatieven waarbij de motivatie zo

veel mogelijk behouden blijft. In de evaluatie van Darna Elst bleek het ontbreken van een uitgewerkt plan voor schoolgang of dagbesteding een terugkerend kenmerk van meerdere breakdowns (Van Dam et al., 2023).

- Bij Darna Elst bleek de belofte om onvoorwaardelijk te kunnen wonen, niet voor alle jongeren waargemaakt te kunnen worden. Voor jongeren met complexe problematiek is het daarom beter om vanaf de start gezamenlijk te verkennen welke ondersteuning, doelen en woonplek passend zijn, zonder verwachtingen te wekken over onvoorwaardelijkheid (Van Dam et al., 2023).
- Het is belangrijk om kennis over eerdere plaatsingen te benutten, waaronder wat wel en niet werkte, met welke professionals een goede relatie bestond en welke veiligheids- en ondersteuningsbehoeften bekend waren (Pannekeet-Helsen et al., 2024).
- Goede gezamenlijke besluitvorming vraagt om ruimte om gedachten en gevoelens te uiten, serieuze weging van de inbreng van jongeren en ouders, en terugkoppeling over wat met die inbreng is gedaan. Verder is het belangrijk om noodoplossingen en perspectieven voor de langere termijn uit elkaar te houden: een keuze die vanuit crisis is genomen, kan op lange termijn schadelijk zijn (Pannekeet-Helsen et al., 2024).

2.2 Algemeen werkzaam element: Zo thuis mogelijk

In het Kwaliteitskompas is 'Zo thuis mogelijk' opgenomen als algemeen werkzaam element gericht op de basisbehoeften van jeugdigen. Het gaat hierbij om autonomie, competentie, verbondenheid, rust, stabiliteit en veiligheid (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a). Hieronder is deze informatie aangevuld met kennis over leefklimaat in kleinschalige woonvoorzieningen.

Kwaliteitskompas, richtlijnen, handreikingen:

- In de handreiking *Mijn Thuis* van het NJi en in het Kwaliteitskompas staat dat een belangrijk uitgangspunt binnen kleinschalige jeugdhulp is dat verblijf zo thuis mogelijk wordt vormgegeven, zodat jongeren zich veilig, gezien en verbonden voelen (Bergenhengouwen & De Jong, 2024; Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).
- Vanuit een veilige basis ontstaat ruimte om deel te nemen aan onderwijs, werk, dagbesteding, sport, hobby's en sociale contacten. Juist deze onderdelen van het dagelijks leven dragen bij aan competentie, normalisering en toekomstperspectief (Mourits & Addink, 2021; Bergenhengouwen & De Jong, 2024; Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).
- In het *Praktijkprofiel werken in de 24-uurszorg (jeugd)* wordt beschreven dat het werken aan een positief leefklimaat vraagt om positieve interacties tussen jongeren, een fijne en huiselijke sfeer en een veilige, reflectieve samenwerking binnen het team (Verheem et al., 2024).

Aanvullingen vanuit onderzoek:

- Jongeren en professionals ervaren kleinschalige groepen vaak als rustiger, huiselijker en persoonlijker, met meer individuele aandacht, minder strikte regels en meer ruimte voor gewone activiteiten (Nijhof et al., 2020; Van Schie et al., 2020; Mourits & Addink, 2021). Jongeren spreken

vaker over hun “huis” dan over een “groep” en beschrijven begeleiders vaker als betrokken en zorgzaam.

- Ook in het onderzoek van Riemersma et al. (2025) beoordeelden jeugdigen, ouders en professionals de sensitiviteit van professionals en de groepssfeer in gezinshuizen en kleinschalige woonvoorzieningen significant positiever in vergelijking met traditionele residentiële jeugdhulp. Het gevoel van thuis hing onder andere samen met relationele nabijheid, veiligheid, gezamenlijke activiteiten, autonomie en verbinding met het sociale netwerk. In gezinshuizen en kleinschalige woonvoorzieningen leek daarnaast meer aandacht te zijn voor maatschappelijke inbedding, bijvoorbeeld door wonen in de nabijheid van het sociale netwerk, gastvrijheid richting dit netwerk en ondersteuning bij vrijetijdsactiviteiten (Riemersma et al., 2025).

2.3 Specifiek werkzame elementen

In het Kwaliteitskompas zijn relationeel, traumasensitief en systemisch werken opgenomen als specifiek werkzame elementen voor kleinschalige woonvoorzieningen. Hoewel deze elementen voor de hele residentiële jeugdhulp van belang zijn, bieden kleinschalige woonvoorzieningen betere randvoorwaarden om op deze manier te werken (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a). Naast deze drie specifiek werkzame elementen voor kleinschalige woonvoorzieningen worden hieronder ook de specifiek werkzame elementen voor specifieke problemen kort beschreven.

2.3.1 Relationeel werken

Kwaliteitskompas, richtlijnen, handreikingen:

- Het Kwaliteitskompas omschrijft relationeel werken als een houding van liefdevolle aandacht, nabijheid, veiligheid, steun, begrip, openheid, warmte, gelijkwaardigheid en betrokkenheid (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).
- In het *Praktijkprofiel werken in de 24-uurszorg (jeugd)* wordt deze relationele grondhouding uitgewerkt in termen van basishouding, vertrouwen en samenwerking. Van professionals wordt verwacht dat zij oprecht, eerlijk, betrouwbaar en betrokken handelen en zich tegelijkertijd bewust zijn van hun eigen rol, emoties en onzekerheden in het contact met jongeren (Verheem et al., 2024).
- De Position paper *Relationeel werken in kleinschalig verblijf* benadrukt daarnaast het belang van vertragen en verdragen: niet direct willen ingrijpen of oplossen, maar jongeren tijd geven om nieuwe ervaringen op te doen en routines te ontwikkelen (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2025). Daarbij worden fouten benaderd als leermomenten en blijven professionals naast jongeren staan, ook bij moeilijk of onregelend gedrag.

Aanvullingen vanuit onderzoek:

- In studies naar kleinschalige woonvoorzieningen rapporteren jongeren en professionals dat er meer tijd is voor contact, begeleiders beter weten wat bij jongeren speelt en jongeren minder vaak hun verhaal opnieuw hoeven te vertellen (Ammerlaan et al., 2022; Nijhof et al., 2020; Van Schie et al., 2020). Jongeren noemen een klein aantal vaste gezichten als ondersteunend voor het

opbouwen van vertrouwen. Professionals ervaren meer ruimte om aan te sluiten bij individuele behoeften, gesprekken te voeren en contact te herstellen na moeilijke momenten.

- Jongeren in de residentiële jeugdhulp laten betere uitkomsten zien wanneer begeleiders fysiek, psychologisch en emotioneel beschikbaar zijn, wat beter haalbaar is in kleinere groepen. Een positieve relatie met begeleiders hangt samen met minder problemen en betere schoolprestaties. Ook het aangaan van nabije gehechtheidsrelaties is door de kleine groeps grootte beter te realiseren. Daarnaast lijkt de stabiliteit van begeleiders mee te wegen in de kwaliteit van de relatie: veel wisselingen maken het voor jongeren lastig om een intieme en wederzijds respectvolle relatie aan te gaan (Van Schie et al., 2020).

2.3.2 Traumasensitief werken

Kwaliteitskompas, richtlijnen, handreikingen:

- Jongeren in kleinschalige jeugdhulp hebben vaak stressvolle levensgebeurtenissen meegemaakt. Externaliserend gedrag, internaliserend gedrag of hechtingsproblemen hangen samen met problemen thuis of op school, of met traumatische ervaringen. In het Kwaliteitskompas wordt traumasensitief werken omschreven als het begrijpen van gedrag vanuit de geschiedenis, kwetsbaarheid, stressreacties en behoeften van de jongere (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).
- Het Kwaliteitskompas verbindt traumasensitief handelen aan fysieke en emotionele veiligheid, duidelijkheid, voorspelbaarheid en betrouwbaarheid (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).
- In het *Praktijkprofiel werken in de 24-uurszorg (jeugd)* staat dat traumasensitief werken vraagt om terughoudendheid bij het corrigeren, begrenzen of sanctioneren van problematisch gedrag en om aandacht voor wat een jongere (met gedrag) probeert duidelijk te maken, te vermijden of te beschermen. Grenzen blijven daarbij aanwezig, maar worden duidelijk, uitlegbaar en voorspelbaar gehanteerd. Professionals blijven beschikbaar, herstellen contact na escalatie en ondersteunen jongeren bij het begrijpen van ervaringen en oefenen van ander gedrag (Verheem et al., 2024).
- Professionals dienen volgens het Praktijkprofiel hun eigen spanning, machtspositie en omgang met nabijheid en afstand te herkennen en zich bewust te zijn van de mogelijke impact van hun handelen op jongeren met (traumatische) ervaringen van onveiligheid of afwijzing (Verheem et al., 2024).

2.3.3 Systemisch werken

Kwaliteitskompas, richtlijnen, handreikingen:

- In het Kwaliteitskompas wordt systemisch werken omschreven als het bezien van gedrag, ontwikkeling en herstel in relatie tot het gezin, netwerk en de bredere leefwereld van de jongere. Van professionals wordt verwacht dat zij contact met ouders aangaan, hen ondersteunen, samenwerking bevorderen en waar mogelijk relaties tussen de jongere, ouders en andere naasten versterken (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).
- De handreiking *Mijn Thuis* beschrijft dat samenwerking tussen ouders en tijdelijke opvoeders eraan kan bijdragen dat een kind zich bij alle opvoeders thuis voelt. Deze vorm van samenwerking wordt

ook wel gedeeld opvoederschap genoemd. Daarbij is het belangrijk om duidelijk te maken dat een kind niet hoeft te kiezen tussen zijn ouders en andere opvoeders (Bergenhengouwen & De Jong, 2024).

- In het *Praktijkprofiel werken in de 24-uurszorg (jeugd)* wordt beschreven wat systemisch werken in de praktijk concreet vraagt van professionals: een investering in de relatie, afspraken maken over rollen en verwachtingen, transparant communiceren en rekening houden met emoties, zorgen en krachten van ouders (Verheem et al., 2024).
- In de richtlijn *Samen beslissen over hulp* staat dat hulp effectiever is als jeugdprofessionals goed samenwerken met het gezin en gezamenlijk beslissen over passende hulp. Het opbouwen van een samenwerkingsrelatie kost tijd en vraagt vanaf het begin om aandacht en investering (Richtlijnen Jeugdhulp en Jeugdbescherming, 2022).

Aanvullingen vanuit onderzoek:

- Uit een onderzoek naar contextgericht werken in de residentiële jeugdhulp bleek dat de mate waarin werd samengewerkt met ouders en breder netwerk mede afhankelijk was van de inzet van individuele medewerkers, omdat een gedeelde visie en werkwijze ontbraken (Esmeijer et al., 2025). Ook bleek uit dit onderzoek dat er na doorplaatsingen onduidelijkheid kan ontstaan over wie betrokken (mogen) zijn uit het netwerk, wat kan zorgen voor handelingsverlegenheid bij medewerkers.

Aanvullingen vanuit praktijkevaluaties:

- In Thuis voor Noordje wordt beschreven dat ouderbetrokkenheid voortdurende aandacht vraagt en dat ouders soms tijd, erkenning en vertrouwen nodig hebben voordat zij de zorgaanbieder een tijdelijke opvoedende rol kunnen toevertrouwen (Jonkhout, 2024).
- In praktijkevaluaties wordt geadviseerd ouders vaker te laten meedraaien in de groep en ambulante gezinsondersteuning beschikbaar te stellen (Van Dam et al., 2023; Pannekeet-Helsen et al., 2024).

2.3.4 Specifiek werkzame elementen voor specifieke problemen

Kwaliteitskompas, richtlijnen, handreikingen:

- Het Kwaliteitskompas stelt dat interventies moeten aansluiten bij de aard van de problematiek en verwijst naar de Databank Effectieve Interventies van het NJi en relevante Richtlijnen Jeugdhulp en Jeugdbescherming, waaronder die voor ernstige gedragsproblemen, problematische gehechtheid en trauma gerelateerde problemen (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).

Aanvullingen vanuit onderzoek:

- Behandeling wordt bij voorkeur rond de woonplek georganiseerd, zodat een jongere niet hoeft te verhuizen wanneer een behandeling begint of eindigt en continuïteit in relaties, onderwijs en werk behouden kan blijven (Mourits & Addink, 2021; Visscher et al., 2022).

2.4 Aanvullende aandachtspunten

Uit de geraadpleegde bronnen kwamen enkele aandachtspunten naar voren die relevant zijn voor de kwaliteit van kleinschalige jeugdhulp. Deze aandachtspunten worden hieronder kort toegelicht. Daarbij kan de indeling van de aandachtspunten verschillen van de indeling in het Kwaliteitskompas. Onderwijs en dagbesteding is in het Kwaliteitskompas opgenomen als bouwsteen; vrijheidsbeperking valt onder de bouwsteen Kwaliteit & effectiviteit (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).

2.4.1 Fysieke omgeving en maatschappelijke inbedding

Kwaliteitskompas, richtlijnen, handreikingen:

- Een gewone woonwijk wordt vaak als voorkeurslocatie genoemd voor kleinschalige woonvoorzieningen, omdat deze het normale leven, contact met het netwerk en maatschappelijke participatie kan ondersteunen. Daarbij heeft verblijf in de regio van herkomst de voorkeur (Mourits & Addink, 2021; Riemersma et al., 2025; Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a). Soms wordt voor een terreinlocatie gekozen, vanwege de nabijheid van onderwijs, behandeling of ondersteuning van professionals (Visscher, 2022; Mourits & Addink, 2021).
- Wat betreft het contact met de buurt worden in *Richting geven aan kleinschalig verblijf* de volgende helpende factoren beschreven: transparante besluitvorming, tijdige communicatie, aansluiting bij belangen van de wijk, blijvend contact en een risico-inventarisatie voor buurtbewoners en jongeren (Mourits & Addink, 2021).

Aanvullingen vanuit onderzoek:

- Een wijklocatie vraagt aandacht voor de relatie met omwonenden; ervaringen met de buurt kunnen variëren van positief contact tot kritiek en stigmatisering (Ammerlaan et al., 2022).
- Sport, hobby's en bijbanen kunnen bijdragen aan sociale contacten en maatschappelijke inbedding. Jongeren in kleinschalige woonvoorzieningen waardeerden ondersteuning bij deelname aan activiteiten buiten de woonvoorziening (Riemersma et al., 2025).

Aanvullingen vanuit praktijkevaluaties:

- In Thuis voor Noordje wordt beschreven dat jongeren die ernstig en/of ontregelend gedrag laten zien en eerst moeten stabiliseren (tijdelijk) baat kunnen hebben bij een woonvoorziening op een instellingsterrein omdat een wijklocatie in deze fase veel prikkels en risico's met zich mee kan brengen (Jonkhout, 2024).
- Ook bleek uit deze evaluatie dat het hielp wanneer zorgaanbieders voorafgaand aan de ontwikkeling van een kleinschalige woonvoorziening in een woonwijk, investeerden in het betrekken van de buurt bij deze ontwikkeling (Jonkhout, 2024).

2.4.2 Veiligheid en vrijheidsbeperking

Vrijheidsbeperkende maatregelen komen met name voor binnen de JeugdzorgPlus en zijn binnen open residentiële groepen in mindere mate aan de orde. Onderstaande aandachtspunten hebben daarom vooral betrekking op kleinschalige woonvoorzieningen als alternatief voor de gesloten jeugdhulp.

Kwaliteitskompas, richtlijnen, handreikingen:

- In het Kwaliteitskompas staat dat vrijheidsbeperking en digitaal toezicht (bijvoorbeeld domotica, camera's, gps) alleen worden ingezet wanneer dit noodzakelijk, juridisch toegestaan en in het belang van de jeugdige is (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).
- Als tegenhanger van vrijheidsbeperking wordt een geweldloze attitude door de professionele opvoeders gehanteerd (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).
- Het team maakt een brede risicotaxatie, zowel voor de gehele kleinschalige groep als voor elke individuele jongere. De kleinschalige groep maakt op basis daarvan afspraken om de risico's te minimaliseren en legt deze vast (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).

Aanvullingen vanuit onderzoek:

- In verschillende studies rapporteerden jongeren en professionals op kleinschalige groepen minder incidenten en meer rust dan op grotere groepen. Genoemde verklaringen waren de kleinere groepsgrootte, vaste professionals, groepssamenstelling, individuele aandacht en beter zicht op de groepsdynamiek (Ammerlaan et al., 2022; Van Schie et al., 2020).
- Kleinschaligheid kan ook kwetsbaar zijn: onrust rond één jongere werkt direct door in de groep en werken met jongeren met forse externaliserende problematiek kan door professionals als onveilig worden ervaren (Ammerlaan et al., 2022).
- Het verminderen van vrijheidsbeperkende maatregelen kan spanning oproepen. Onduidelijkheid over wat wel en niet mag en de angst om afgerekend te worden kunnen bij professionals leiden tot handelingsverlegenheid of verlies van professionele stevigheid (Hogeboom & Bijman, 2026; Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026b). Hierdoor ontstaat het risico dat medewerkers niet adequaat reageren op provocaties van jeugdigen, waardoor de relatie met jeugdigen onder druk komt te staan (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026b).
- Vrijheidsbeperkende maatregelen rond bijvoorbeeld schermtijd, telefoongebruik, kamerafspraken en dagprogramma's worden door sommigen gezien als passende pedagogische maatregelen gericht op structuur en veiligheid, maar worden volgens sommige leidinggevendenden te snel ingezet (Ammerlaan et al., 2022).
- Binnen het lopende ZonMw-project *Naar onvoorwaardelijk wonen* ontwikkelen experts en hulpverleners een handelingskader voor incidenten die samenhangen met meer vrijheid en autonomie voor jongeren. Het project richt zich onder meer op het verdragen van gedrag en het reflecteren op onderliggende oorzaken om doorplaatsing te voorkomen. Bij iHub wordt daarnaast onderzocht hoe structurele inzet van moreel beraad bijdraagt aan professionele ontwikkeling en zorgvuldige afwegingen bij morele dilemma's in de residentiële jeugdzorg (ZonMw, 2025).

Aanvullingen vanuit praktijkevaluaties:

- De veldnormen voor het terugdringen van vrijheidsbeperkende maatregelen van Jeugdzorg Nederland (2022) worden in de evaluatie *Thuis voor Noordje* door professionals soms als rigide ervaren, en niet ondersteunend aan relatiegericht werken. Wat helpend is voor jongeren kan op gespannen voet staan met deze veldnormen. Het gaat bijvoorbeeld om het tijdelijk innemen van een mobiele telefoon of het uitschakelen van wifi in de avond (Jonkhout, 2024).
- Om veiligheid te kunnen bieden is het belangrijk dat teams regelmatig reflecteren op dilemma's, angst, onzekerheid en machteloosheid. Een stabiel team dat open kan spreken over risico's, grenzen en morele afwegingen is beter in staat om zorgvuldig te handelen. Daarnaast is het belangrijk om eerdere ervaringen van jongeren mee te nemen: weten wat op vorige plekken wel of niet werkte, welke situaties escalatie uitlokken en welke benadering juist helpt om spanning te verminderen (Pannekeet-Helsen et al., 2024).
- In de praktijk ligt soms nog een te grote focus op restrictie, bijvoorbeeld als medewerkers uit de gesloten jeugdhulp komen. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het gebruik van termen als 'begrenzen' of 'op kamer gaan' (Oosterling, Geurts, & Jackson, 2023).

2.4.3 Onderwijs en dagbesteding

Kwaliteitskompas, richtlijnen, handreikingen:

- Onderwijs, werk en dagbesteding bieden jongeren structuur, sociale contacten, ontwikkelmogelijkheden en perspectief. In het Kwaliteitskompas is het uitgangspunt dat iedere jongere overdag leert, werkt of op een andere betekenisvolle wijze actief is (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).
- Een plaatsing leidt bij voorkeur niet tot een onnodige schoolwisseling. Waar mogelijk blijft de jongere op de school van herkomst; anders wordt gezocht naar onderwijs of dagbesteding nabij de woonvoorziening (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).
- Professionele opvoeders werken nauw samen met school of dagbesteding. Onderwijs en dagbesteding maken deel uit van het hulpverleningsplan (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).

Aanvullingen vanuit onderzoek:

- Daginvulling kan bestaan uit regulier of speciaal onderwijs, werk, zorgboerderij, dagbehandeling, afstandsonderwijs of een onderwijs-zorgarrangement. De keuze dient aan te sluiten bij kwaliteiten, interesses, motivatie en belastbaarheid van jongeren, om ervoor te zorgen dat jongeren blijven deelnemen (Visscher et al., 2022).
- Samenwerking tussen onderwijs en zorg schiet tekort in kleinschalige woonvoorzieningen: het lukt onvoldoende om voor elke jongere passend onderwijs te realiseren. Er zijn succesvolle regionale initiatieven, maar een structurele landelijke aanpak om onderwijs voor jeugdigen in kleinschalige woonvoorzieningen goed vorm te geven, ontbreekt (Pronk et al., 2024).
- Scholen in de wijk zijn niet altijd toegerust voor jongeren met ernstige gedragsproblematiek (Nijhof et al., 2020; Van Schie et al., 2020).

- Op instellingsterreinen is onderwijs vaak dichtbij, maar is het lastig om dagbesteding te vinden als naar school gaan (tijdelijk) geen optie is. Ook lijken jeugdigen op terreingroepen makkelijk terug naar de groep te worden gestuurd bij lesuitval of als het op school niet goed gaat (Ammerlaan et al., 2022).
- Gemeenten kunnen ruimte bieden voor maatwerk door het mogelijk te maken om extra begeleiding of expertise in te vliegen ter ondersteuning van professionals. Goede samenwerking tussen gemeentelijke loketten is bovendien nodig om maatwerkoplossingen te kunnen organiseren (Visscher et al., 2022).
- Maatwerk moet mogelijk worden gemaakt, bijvoorbeeld door jongeren langer dubbel ingeschreven te laten staan en hen intern onderwijs te laten blijven volgen, ook als zij al zijn uitgestroomd (Pronk et al., 2024).

Aanvullingen vanuit praktijkevaluaties:

- In de evaluatie van Lodge en Darna Elst bleek dat bij breakdowns dagbesteding stagneerde of onduidelijkheid bestond over terugkeer naar school (Van Dam et al., 2023).
- Ook zorgaanbieders in Noord-Holland geven aan dat onderwijs/dagbesteding een randvoorwaarde is voor jongeren in kleinschalige woonvoorzieningen om zich goed te kunnen ontwikkelen (Jonkhout, 2024).
- In de praktijk kunnen met name toelatings- of aanwezigheidsvoorwaarden die scholen en dagbestedingen hanteren het vinden van dagbesteding voor jongeren bemoeilijken. Er zou meer gekeken moeten worden naar alternatieve onderwijsvormen, zoals afstandsonderwijs of onderwijs op locatie. Daarnaast is verbinding tussen onderwijs/dagbesteding en zorg noodzakelijk (Jonkhout, 2024).
- Uit een praktijkevaluatie van het NJi bij zes kleinschalige woonvoorzieningen (2023) blijkt dat het wisselt per gemeente of er budget is om te investeren in de relatie met school, ondersteuning te bieden bij de overgang naar een nieuwe school en leerlingenvervoer te financieren.

3. Organisatorische randvoorwaarden

Hieronder wordt beschreven wat de ontwikkeling naar kleinschaligheid vraagt van organisaties wat betreft randvoorwaarden. Dit is gebaseerd op het hoofdstuk 'Parallele processen: transformeren als organisatie in een transformerend stelsel' uit het Kwaliteitskompas, aangevuld met kennis uit onderzoek en praktijkevaluaties. Financiering is als extra paragraaf opgenomen, omdat dit in praktijkevaluaties veelvuldig terugkwam. In het Kwaliteitskompas is het een bouwsteen in ontwikkeling die in een volgende versie wordt uitgewerkt (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).

3.1 Transformationeel leiderschap

In het Kwaliteitskompas wordt transformationeel leiderschap beschreven als een combinatie van inspirerende, coachende en participatieve leiderschapsstijlen (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a). Een transformationeel leider is iemand die zich niet alleen richt op werkgerelateerde doelen, maar voornamelijk op de mens achter de medewerker.

Kwaliteitskompas, richtlijnen, handreikingen:

- In het Kwaliteitskompas wordt beschreven dat goed leiderschap bij kleinschalige jeugdhulp om samenwerking, visie, besluitvaardigheid, integriteit en een mensgerichte benadering vraagt. Vooral transformationeel leiderschap is passend: leidinggevend en richten zich niet alleen op organisatiedoelen, maar ook op de mens achter de medewerker en weten professionals te inspireren, coachen en faciliteren. Omdat de beweging naar kleinschaligheid een bredere transformatie vraagt, is reflectief en lerend leiderschap essentieel (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).

Aanvullingen vanuit onderzoek:

- Woonvoorzieningen worden soms ingericht voordat een gedeelde visie, duidelijke doelen, een methodiek of een matchingsprocedure zijn vastgesteld (Ammerlaan et al., 2022). Organisaties dienen vast te leggen voor welke doelgroep de voorziening bedoeld is, welke pedagogische en behandelvisie leidend is, hoe matching plaatsvindt, welke ondersteuning teams ontvangen en hoe rollen en verantwoordelijkheden zijn verdeeld.

Aanvullingen vanuit praktijkevaluaties:

- Uit evaluaties van maatwerkoplossingen komt naar voren dat regie op proces en inhoud nodig is om overzicht te houden, rollen te verduidelijken, de inhoudelijke koers te bewaken en betrokken partijen tot een samenhangende aanpak te laten komen (Pannekeet-Helsen et al., 2024).
- Bij Darna Elst bleek dat de ondersteuning van het team en randvoorwaarden vooraf (zoals samenwerking tussen de zorgorganisatie en jeugdbescherming) onvoldoende waren uitgewerkt.

De evaluatie onderstreept dat deze randvoorwaarden voldoende op orde moeten zijn voordat jongeren worden geplaatst en de behandeling start (Van Dam et al., 2023).

3.2 Samen (datagestuurd) leren

Het transformeren van grootschalige jeugdhulp naar kleinschalige vormen vraagt om leerruimte. Om tot de best passende zorg en onderwijs te komen, is het belangrijk dat reflectie en leren zijn ingebed in de organisatie (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).

Kwaliteitskompas, richtlijnen, handreikingen:

- In het Kwaliteitskompas staat dat lerende organisaties reflectie, evaluatie en kennisdeling borgen in hun dagelijkse werkwijze en daarnaast samen leren met andere organisaties. Juist bij complexe vraagstukken is het belangrijk om ervaringskennis, praktijkkennis en wetenschappelijke kennis te combineren (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).

Aanvullingen vanuit onderzoek:

- Systematisch zicht op kwaliteit en effecten vraagt dat teams periodiek bespreken hoe jongeren het leefklimaat ervaren, wat goed gaat, wat beter kan en welke risico's op groeps- en individueel niveau zichtbaar zijn. Meetinstrumenten, evaluatiemomenten en reflectieruimte moeten aansluiten bij de praktijk en zo min mogelijk extra belasting veroorzaken (Visscher et al., 2022).
- Wanneer van tevoren onvoldoende is nagedacht over visie, doelen, methodiek en rolverdeling, moeten teams gaandeweg bepalen hoe zij kleinschalig werken vormgeven. Bestaande kennis over werkzame factoren wordt dan niet altijd voldoende benut (Ammerlaan et al., 2022).
- In intervisiebijeenkomsten van het Consortium Kleinschaligheid rapporteerden professionals dat leerruimte, mandaat en vertrouwen hun verand kracht ondersteunden. Daarnaast is ruimte nodig vanuit financiers, toezichthouders, de wetgever en samenwerkingspartners; het ontbreken daarvan kan leiden tot stagnatie of handelingsverlegenheid (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026b).

3.3 Opleiden, begeleiden en coaching

Werken in een kleinschalige voorziening vraagt van medewerkers andere competenties dan zij vanuit eerdere werksituaties gewend zijn, en stelt specifieke eisen aan de ondersteuning en randvoorwaarden die zij nodig hebben om hun werk goed uit te kunnen voeren (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).

Kwaliteitskompas, richtlijnen, handreikingen:

- Relationeel werken en het vinden en volhouden van passende daginvulling voor jongeren vragen om gerichte opleiding en begeleiding van medewerkers op de werkvloer (Consortium

Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a; Verheem et al., 2024). Medewerkers moeten zich voldoende competent voelen om dit samen met het team en partners te kunnen doen. Dit vraagt om continue aandacht voor het werkklimaat, welzijn en belastbaarheid van medewerkers.

- Nieuwe medewerkers hebben tijd nodig om te beoordelen of de werkplek en grondhouding bij hen passen; bestaande teams hebben blijvende ondersteuning nodig om ruimte voor leren te behouden (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2025).
- Methodische scholing, bijvoorbeeld in Verbindend Gezag, Triple-C, schemagericht of traumasensitief werken, kan houvast bieden. Daarnaast zijn begeleide intervisie, coaching on the job, supervisie en normatieve reflectie over goed handelen van belang (Stichting Beroepseer & Stichting Het Vergeten Kind, 2025; Verheem et al., 2024).

Aanvullingen vanuit onderzoek:

- Kleine teams bieden continuïteit en vergemakkelijken onderlinge afstemming, maar zijn kwetsbaar bij ziekte, verlof, incidenten en hoge werkdruk. Grotere teams zijn flexibeler, maar brengen meer wisselende gezichten en mogelijke onrust mee. Het gaat daarom om de afweging tussen een beperkt aantal professionals en voldoende draagkracht, expertise en beschikbaarheid (Ammerlaan et al., 2022; Mourits & Addink, 2021).
- Professionals hebben naast supervisie, intervisie en werkbegeleiding ook nazorg na intensieve diensten of incidenten, administratieve ondersteuning, passende beloning en aandacht voor de werk-privébalans nodig (Visscher et al., 2022; Verheem et al., 2024; Stichting Beroepseer & Stichting Het Vergeten Kind, 2025).
- Goede ondersteuning en coaching van professionals zijn, zeker in kleine teams met een hoge werkdruk en lange werkdagen, belangrijk om personeel te behouden en het werk gezond te houden (Van Schie et al., 2020).

Aanvullingen vanuit praktijkevaluaties:

- Nabijgelegen woonvoorzieningen kunnen elkaar ondersteunen bij personele tekorten of andere knelpunten (Pannekeet-Helsen, 2024).
- Verloop van personeel geeft, met name bij jongeren die veel behoefte hebben aan structuur, veel stress en onduidelijkheid. Bovendien kan de visie deels verloren gaan wanneer het uitdragen daarvan niet goed geborgd is. Het is belangrijk om doorlopend te investeren in de gezamenlijke visie, niet alleen voor nieuw personeel maar ook om te voorkomen dat men terugvalt in oude patronen (Oosterling, Geurts, & Jackson, 2023).

3.4 Interprofessionele samenwerking

In de context van kleinschalige woonvoorzieningen is interprofessionele samenwerking essentieel om passende zorg en onderwijs te bieden en te organiseren (zie ook Hervormingsagenda Jeugd).

Kwaliteitskompas, richtlijnen, handreikingen:

- Effectieve samenwerking vraagt om onderling vertrouwen, relationele veiligheid, gedeelde probleemanalyse, duidelijke rolafstemming en open communicatie (Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, 2026a).

Aanvullingen vanuit praktijkevaluaties:

- Enkele praktijkvoorbeelden van samenwerking met de geestelijke gezondheidszorg zijn:
 - Pactum werkt in een kleinschalige gezinsgerichte woonvorm samen met Karakter, dat psychiatrische consultatie en waar nodig behandeling biedt (Pactum, 2024).
 - In Sittard werken Talent en Care4Kidz samen; een ambulant behandelaar denkt op de werkvloer mee over de behoeften van jongeren, groeps- en systeemdynamiek, behandeling en het betrekken van ouders en netwerk (NJI, z.d.).

3.5 Financiering

Deze randvoorwaarde komt veelvuldig terug in praktijkevaluaties, maar is nog niet uitgewerkt in deze versie van het Kwaliteitskompas. Vanuit de **praktijkevaluaties** komen de volgende aandachtspunten naar voren.

- Verschillende bronnen beschrijven spanning tussen de financieringssystematiek en de pedagogische opdracht. Financiering per jongere of bezette plek kan druk geven om plaatsen gevuld te houden, terwijl zorgvuldige matching tijd en soms leegstand vraagt. Dit brengt financiële risico's voor aanbieders mee en kan samengaan met plaatsingen die onvoldoende passen bij de jongere of de groep (Jonkhout, 2024; Stichting Beroepseer & Stichting Het Vergeten Kind, 2025).
- Kleinschalige woonvoorzieningen vragen om financiering van onder meer vaste teams, gedragswetenschappelijke ondersteuning, intervisie, supervisie, systeemgericht werken en aanvullende behandeling en expertise. Praktijkevaluaties melden dat deze kosten niet altijd binnen reguliere tarieven of beschikkingen passen. Een integrale zorgbeschikking of capaciteitsbekostiging kan ruimte geven om benodigde ondersteuning flexibel in te zetten, zonder voor ieder onderdeel afzonderlijk toestemming of financiering te organiseren (Van Dam et al., 2023; Jonkhout, 2024). Ook Bovenregionale Expertisenetwerken Jeugd dragen soms financieel bij aan kleinschalige woonvoorzieningen (Jonkhout, 2024).
- Verschillende bronnen bepleiten vroege betrokkenheid van financiers bij plaatsing van jongeren, financiële expertise in maatwerktrajecten, duidelijke besluitstructuren en langdurige afspraken met gemeenten of andere financiers. Financiële afwegingen worden daarbij betrokken bij de integrale analyse van wat een jongere nodig heeft (Pannekeet-Helsen et al., 2024; Stichting Beroepseer & Stichting Het Vergeten Kind, 2025).
- De blauwdruk van Levvel en Stichting Het Vergeten Kind voor een kleinschalige woonvoorziening bevat een indicatieve begroting voor een voorziening voor maximaal zes kinderen (Van Abeelen & Dieters, 2022). De blauwdruk van Timon voor een kleinschalige woonvoorziening bevat een begroting van de opstartkosten van een woonvorm voor maximaal vier kinderen (Timon, 2025).

4. Conclusie

Op basis van richtlijnen, praktijkevaluaties en het nog beperkte wetenschappelijke onderzoek lijken kleinschalige woonvoorzieningen veelbelovend te zijn voor jongeren met complexe en langdurige ondersteuningsvragen. De meerwaarde lijkt vooral te liggen in de combinatie van rust, veiligheid, huiselijkheid, vaste relaties, maatwerk, continuïteit en een sterke verbinding met het gewone leven. Kleinschalige woonvoorzieningen lijken, meer dan reguliere residentiële voorzieningen, gunstige randvoorwaarden te bieden voor relationeel, traumasensitief en systemisch werken.

Tegelijkertijd is kleinschaligheid geen garantie voor kwaliteit. De kwaliteit van kleinschalig verblijf wordt vooral bepaald door zorgvuldige matching, een positief leefklimaat, duurzame betrokkenheid van ouders en netwerk, passende onderwijs- of dagbestedingsmogelijkheden en voldoende stabiele en ondersteunde teams.

Dit rapport laat zien dat de beweging naar kleinschaligheid veel vraagt van organisaties en dat de kwaliteit van een voorziening afhankelijk is van een groot aantal samenhangende voorwaarden. Tegelijk is de kennisbasis nog in ontwikkeling en is de wetenschappelijke onderbouwing van effectiviteit vooralsnog beperkt, waardoor terughoudendheid in stellige uitspraken passend blijft. Concluderend zijn de belangrijkste do's en don'ts als volgt samen te vatten.

Leiderschap is in de transitie naar kleinschaligheid essentieel: bestuurders en managers moeten richting geven, keuzes durven maken, koers bewaken en medewerkers de ruimte en ondersteuning bieden om relationeel te kunnen werken.

De voorbereiding van een voorziening verdient veel aandacht, omdat juist in deze fase belangrijke voorwaarden voor kwaliteit, continuïteit en passende plaatsing worden gelegd. Als woonvoorzieningen snel worden ingericht, wordt bestaande kennis over werkzame elementen niet altijd voldoende benut. Organisaties dienen daarom vooraf helder vast te leggen voor welke doelgroep de voorziening bedoeld is, welke pedagogische en behandelvisie leidend is, hoe matching plaatsvindt, welke ondersteuning teams ontvangen en hoe rollen en verantwoordelijkheden zijn verdeeld. Bij elke plaatsing dient onderwijs of dagbesteding vooraf geregeld te zijn, omdat dit een belangrijke randvoorwaarde is voor een gunstige ontwikkeling van jongeren. Verder is passende en voldoende flexibele financiering van belang: financiering per jongere of bezette plek kan aanbieders onder druk zetten om plaatsen gevuld te houden, terwijl zorgvuldige matching juist tijd en soms tijdelijke leegstand vraagt. Snel of in crisis plaatsen vergroot het risico op een onvoldoende passende match, met mogelijke doorplaatsing en nieuwe breukervaringen als gevolg.

Kleinschaligheid is een kansrijk kader dat alleen onder inhoudelijk, organisatorisch en financieel passende voorwaarden kan uitgroeien tot kwalitatief goed en duurzaam verblijf voor jongeren met complexe problematiek.

Literatuurlijst

- Academische Werkplaats Risicojeugd (2025). *Aandachtsvol leren in kleinschalige woonvoorzieningen / Mindful learning in specialist small-scale residential facilities for children and young people.*
- Addink, A., & Van der Veldt, M.-C. (2022). *Kijk op JeugdzorgPlus: 10 jaar onderzoek longitudinale effectmonitor JeugdzorgPlus.* Nederlands Jeugdinstituut.
- Addink, A. (2026). *Eén-op-één begeleiding in jeugdhulp met verblijf in Nederland: Quickscan.* Nederlands Jeugdinstituut.
- Ammerlaan, F., Oosterling, M., Gutterswijk, R., Mulder, E., & Harder, A. (2022). *Kleinschalig verblijf voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp: Een voorstudie naar de doelgroep, vormgeving van zorg & onderwijs en werkzame factoren.* Academische Werkplaats Risicojeugd / Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp.
- Barnhoorn-Bos, M. A., Mulder, E. A., Vermeiren, R. R. J. M., Heek, H. C., Janssen, E., & Nootboom, L. A. (2026). *Interprofessional decision-making in integrated youth care: a qualitative study.* ZonMw. doi.org/10.1080/13561820.2025.2609089
- Bartelink, C., Steenbakkers, A., & Gilsing, R. (2026). *Over grenzen!? Lessen voor sterkere interprofessionele samenwerking in de jeugdhulp en het bredere sociale domein.* De Haagse Hogeschool.
- Bergenhengouwen, H., & De Jong, M. (2024). *Mijn Thuis: Een handreiking over de visie van zo thuis mogelijk opgroeien.* Nederlands Jeugdinstituut.
- Branches Gespecialiseerde Zorg voor Jeugd (BGZJ) (2019). *De best passende zorg voor kwetsbare jongeren.* Utrecht: BGZJ.
- Brazil, I. (2024). *Drie is meer dan vier: Het belang van groepsgrootte op de Lodge.*
- Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp, & Academische Werkplaats Risicojeugd (2022). *Projectplan: Leren en ontwikkelen van kleinschaligheid in de jeugdhulp.*
- Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp (2025). *Position paper: Relationeel werken in kleinschalig verblijf.*
- Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp (2026a). *Kwaliteitskompas Kleinschaligheid in de jeugdhulp 2025-2030: Landelijk kompas voor best passende zorg en onderwijs voor jeugdigen in kleinschaligheid in de jeugdhulp.*
- Consortium Kleinschaligheid in de Jeugdhulp (2026b). *Stand van zaken na vier intervisiebijeenkomsten met professionals: Verkregen inzichten over (personele) randvoorwaarden en uitdagingen in het bieden en organiseren van relationeel werken in kleinschaligheid.*
- Den Ouden, E. (z.d.). *Werkzame en belemmerende factoren Kleinschalig Verblijf, locatie Zwanenberg.* Trias Jeugdhulp.
- Entrea Lindenhout (2023). *Jaarplan kleinschalig verblijf Entrea Lindenhout 2023* [Intern werkdocument].
- Esmeijer, N., Jaspers-van der Maten, M., Schoppink, I., & Van Dam, C. (2025). *Kort en Krachtig: Effectief, efficiënt en contextgericht inzetten op het verkorten van residentiële verblijfsduur.* Nijmegen: Praktikon.

- G7 (z.d.). *Project Essentiële functies*. De zeven Gelderse jeugdregio's. Geraadpleegd op 1 mei 2026, van <https://g7jeugd.nl/bovenregionaal/project-essentiele-functies>
- Hogeboom, L., & Bijman, E. (2026). *Bouwen aan hernieuwd vakmanschap: Onderzoek naar het vakmanschap van professionals in de 24-uurs jeugdhulp in tijden van af- en ombouw*. Samenwerkende Beroepsverenigingen Jeugd & FACTOR-i.
- Jeugdzorg Nederland. (2022). *Veldnormen terugdringen vrijheidsbeperkende maatregelen*. Geraadpleegd via <https://www.jeugdzorgnederland.nl/wp-content/uploads/2017/03/JEU-Veldnormen-okt2022-2.pdf>
- Jonkhout, M. (2024, mei). *Opbrengsten 3 jaar pionieren met kleinschalige woonvoorzieningen in Noord-Holland: Evaluatierapport*. Bovenregionaal Expertisenetwerk Jeugd Noord-Holland / Thuis voor Noordje.
- Levvel (2022). *Rapportage VIC*.
- Levvel, Het Vergeten Kind, & Parlan (2023). *Aandachtsvolle zorg voor kinderen binnen kleinschalige woonvormen: Bevindingen deelsessies*.
- Mourits, E., & Addink, A. (2021). *Richting geven aan kleinschalig verblijf: Een plek om zo thuis mogelijk op te groeien*. Nederlands Jeugdinstituut / StroomOP.
- Nederlands Jeugdinstituut (2023). *Hoe kan een kleinschalig verblijf samenwerken met het onderwijs? Verkenning onder kleinschalige voorzieningen over wat wel en niet werkt*.
- Nijhof, K. S., Laninga-Wijnen, L., Mulder, E., Van Domburgh, L., Popma, A., & Konijn, C. (2020). Kleinschalige groepen binnen de jeugdhulp: Een eerste verkenning. *Kind en Adolescent*, 41(2), 187–204. <https://doi.org/10.1007/s12453-020-00236-6>
- Oosterling, M., Geurts, M., & Jackson, K. (2023). *Eigen kracht verder brengen: Geleerde lessen uit 2 jaar Biotstraat. Onvoorwaardelijkheid in residentiële jeugdzorg*. Pactum / VIGO.
- Pannekeet-Helsen, M. (2024). *Evaluatie verblijfplossingen op maat 2023*. Levvel.
- Pronk, S., Broekhoven, L., Smit, D., & Van Amelsfort, E. (2024). *Onderwijs en de transformatie van de JeugdzorgPlus: Resultaten onderzoeksproject oktober 2023 – juli 2024*. Academische Werkplaats Risicojeugd.
- Richtlijnen Jeugdhulp en Jeugdbescherming (2022). *Richtlijn Samen beslissen over hulp*. Geraadpleegd op 1 mei 2026, van <https://www.richtlijnenjeugdhulp.nl/samen-beslissen-over-hulp/>
- Riemersma, Y., Harder, A., Kalverboer, M., Post, W., & Zijlstra, E. (2025). "... het is hier net zo'n gezellige sfeer als ik thuis vaak had": Een verkennend onderzoek naar het leefklimaat in alternatieve en traditionele vormen van residentiële jeugdhulp. *Jeugd in Ontwikkeling*. doi.org/10.54447/JiO.19223
- Rijksoverheid (2023). *Hervormingsagenda Jeugd 2023-2028*.
- Spoelstra, J., De Baat, M., Ter Meulen, G., & Vinke, A. (2020). *Handboek Methodisch Matchen: Matching van langdurig uithuisgeplaatste jeugdigen aan een pleeggezin of gezinshuis*. CHE, Nederlands Jeugdinstituut & Gezinspiratieplein.
- Stichting Beroepseer, & Stichting Het Vergeten Kind (2025). *Een mooie toekomst begint met aandacht: Een onderzoek naar blokkades voor aandachtsvolle residentiële jeugdzorg en hoe deze te doorbreken*.

- Timon (2025). *BREN-ZH Kleinschalige Woonvorm Timon in Dordrecht: Blauwdruk deel 1 – Aanbevelingen voor opstartfase Kleinschalige Woonvorm*. Bovenregionaal Expertisenetwerk Zuid-Holland.
- Van Abeelen, F., & Dieters, F. (2021). *Blauwdruk NxtLevel*. Stichting Het Vergeten Kind & Level.
- Van Abeelen, F., & Dieters, F. (2022). *Concept Ontwerp Kleinschalige Woonvoorziening*. Stichting Het Vergeten Kind & Level.
- Van Dam, C., Langemeijer, K., Pinxteren, S., & Raaijmakers, C. (2023). *Evaluatie kleinschalig verblijf Lodge en Darna Elst*. Entrea Lindenhout.
- Van Schie, L., Mulder, E., Nijhof, K., Van Domburgh, L., Harder, A., Konijn, C., Kolkman, J., Kranenburg, M., Lekkerkerker, L., & Popma, A. (2020). *Kleine groepen bij grote problemen: Kleinschalige woonvoorzieningen als alternatief voor gesloten jeugdhulp*. Longitudinale Effectmonitor JeugdzorgPlus / ZonMw.
- Verheem, E., Lange, A., & Boendermaker, L. (2024). *Praktijkprofiel werken in de 24-uurszorg (jeugd), versie 2.0*. Hogeschool van Amsterdam, Lectoraat Jeugdzorg.
- Visscher, L., Holwerda, A., & Labun, A. (2022). *Zo thuis en gewoon mogelijk wonen: Een onderzoek naar werkzame elementen van kleinschalige woonvoorzieningen voor jongeren*. Kenniswerkplaats Jeugd Friesland / Jeugdexpertisenetwerk Noord-Nederland.
- ZonMw (2025). *Start onderzoek naar regionale en kleinschalige residentiële jeugdhulp*.
Geraadpleegd via <https://www.zonmw.nl/nl/nieuws/start-onderzoek-naar-regionale-en-kleinschalige-residentiele-jeugdhulp>
- ZonMw (2026). *Mindful learning in specialist small-scale residential facilities for children and young people*. Geraadpleegd via <https://projecten.zonmw.nl/nl/project/mindful-learning-specialist-small-scale-residential-facilities-children-and-young-people>

Bijlage 1. Lopende onderzoeksprojecten

Onderstaand overzicht van lopende onderzoeksprojecten is gebaseerd op de stand van zaken tijdens de uitvoering van de literatuurstudie. Projecten die na juni 2026 zijn afgerond of publicaties die na die tijd beschikbaar zijn gekomen zijn niet meer meegenomen in dit rapport.

Onderzoeksproject	Uitvoerende partij
Mindful learning in specialist small-scale residential facilities for children and young people – Veilige kleinschalige woonvoorzieningen creëren	Levvel
Moral case deliberation in residential youth care on coercive measures and moral stress – Inzet van moreel beraad	iHub
Naar onvoorwaardelijk wonen: Transitie(s) in de praktijk – Werkzame factoren om onvoorwaardelijk wonen voor jongeren met complexe problemen mogelijk te maken	Hogeschool Windesheim, Trias Jeugdhulp en gemeente Zwolle
From residential care to independence – Naar onvoorwaardelijk wonen	Fier
Passend onderwijs binnen de transformatie van de JeugdzorgPlus	Academische Werkplaats Risicojeugd
Aandachtsvol leren in kleinschalige woonvoorzieningen	Academische Werkplaats Risicojeugd
Één-op-één plaatsingen in de residentiële jeugdhulp	Academische Werkplaats Risicojeugd
Een zorginhoudelijk kader voor jongeren met een Hoog Forensisch Profiel	Academische Werkplaats Risicojeugd